

DOI: 10.31319/2709-2879.2022iss1(4).264519pp22-29

УДК 631.1:574:332.33

Коренюк П.І., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій і адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0001-8321-3199

e-mail: korenyukp@gmail.com

Koreniuk Petr, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management of Organizations and Administration

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0001-8321-3199

e-mail: korenyukp@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ORGANIZATION PRINCIPLES AND FINANCIAL FACTORS OF INVIROMENTAL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

Певна обмеженість природних ресурсів певною мірою сприяє проблемі інвайроментальних протиріччя у відносинах: людина - природа - суспільство. Критеріальним принципом має стати те, що у природи потрібно брати не те, що потрібно людині для задоволення власних потреб, а те, що реально може дати природа без збитків для процесу самовідтворення. Важливим є триєдиний підхід в інвайроментальному менеджменті, де економіка, екологія та соціальні наслідки матимуть паритетність при вирішенні виробничих проблем життєдіяльності людини. Отже, для гармонізації еколого-суспільних відносин потрібно знайти паритет між економічними й екологічними складовими елементами продуктивних сил. На нашу думку, на мікрорівні доцільно передбачати визначення потреби у фінансових ресурсах для здійснення заходів щодо розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу.

Ключові слова: менеджмент, інвайроментальний, ресурси, організаційні, потенціал, паритет.

The field of nature management is an important component of the national economy, because it ensures the implementation of the economic use of natural resources and the preservation of the environment as a factor of socio-economic growth. The essence and content of environmental management consists in obtaining a multiplier profit from nature-reproducing activities based on parity between ecological, economic and social components. In essence, environmental management studies economic methods of managing the natural conditions of human habitat in parity with ecological and social components. At the same time, the limitation of natural resources contributes to a certain extent to the problem of contradiction in the relationship: man - nature - society. It is important to have a triune approach in environmental management, where economy, ecology and social consequences will have parity when solving production problems of human life. It is necessary to find an optimum between the needs of human society and the potential opportunities of the natural environment. It is necessary to take resources from nature not in the amount that is needed to satisfy human needs, but in the amount that it can give without damage to its recovery process. As human society develops, economic-ecological contradictions are intensifying. And at the same time, the role of environmental management as a tool for inhibiting and resolving them is growing. The role of the manager of the natural environment is significant in achieving a multiplier economic and ecological effect. The capital invested in environmental protection measures will definitely give an economic return in the strategic plan: the quality of food products, the health of the population, etc. With the help of the above-mentioned economic methods, the application of economic levers will contribute to

the growth of the efficiency of environmental management in the branches of the national economy. In our opinion, at the micro level, it is appropriate to provide for the determination of the need for financial resources for the implementation of measures for the expanded reproduction of natural resource potential, the determination of criteria for the selection of alternative sources of financing environmental programs and projects.

Key words: *management, environmental, resources, organization, potencial, parity.*

JEL Classification: *L10; Q29*

Постановка проблеми. В Україні практично не сформовано теоретико-методологічних та організаційних засад інвайроментального менеджменту як складової загальної концепції державної політики. Екологічні та економічні проблеми, як показує досвід, є взаємозалежними, а екологічну безпеку при цьому доцільно розглядати як складову частину національної безпеки. Природа інвайроментального менеджменту як економічної категорії полягає у тому, що з одного боку суб'єкт господарювання акумулює характерні для підприємницької діяльності риси: ризик, ініціативність, винахідливість і самостійність, з другого – ресурсна, організаторська та творча функції підприємця спрямовані на дотримання чинних екологічних стандартів, вимог і нормативів, тобто має чітко визначену еколого-економічну спрямованість. Сутність та зміст інвайроментального менеджменту полягає в отриманні мультиплікаційного прибутку від природовідтворювальних заходів на основі паритету між екологічною, економічною та соціальною складовими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі положення і позиції проблему визначення організаційних засад та фінансових чинників інвайроментального менеджменту прямо чи опосередковано були започатковані та відображені в працях таких видатних вчених як Ари де Гиус [1], Аурелио Печчеї [2], В. А. Голян [3], Б. М. Данилишин [3], М. З. Згуровський [5], Капра Фритьоф [6], Ким Чан [7], О. М. Кліменко [8], Я. Клісінські [15], С. В. Князь [4], В. Козюк [13], П. І. Коренюк [9, 10, 15], А. Крисоватий [13], В. Й. Куценко [11], Т. Р. Мальтус [12], М. А. Машенко [8], О. В. Островська [14], В. Паламарчук [15], Рене Моборн [7], С. Савельєва [13], В. Г. Триниса [6], М. А. Хвесик [3], І. Г. Черваньов [14] та інших не менш видатних вчених. Сфери застосування інвайроментального менеджменту досить різноманітні: у виробничій сфері – це може бути переробка та утилізація відходів, використанням альтернативних джерел електроенергії, виробництвом природоохоронного обладнання і пристроїв контролю, у сфері послуг – консалтинг, екологічне страхування та інші галузі. Використовується приватна ініціатива при контролі державних служб, консультуванні відповідними фахівцями та громадського контролю з боку суспільства. Модель враховувала взаємодію п'яти основних факторів, які визначають даний розвиток: народонаселення; природні ресурси; продовольство; капітал; природне середовище. Проте ряд таких проблемних питань, як, наприклад, розробка організаційних засад та виявлення альтернативних фінансових важелів інвайроментального менеджменту вимагають свого подальшого вирішення на методологічному, методичному та практичному рівнях.

Формулювання цілей статті є визначення організаційних засад та пріоритетних фінансових чинників інвайроментального менеджменту в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу для дослідження. Існуючі екологічні деструктиви та перекози щодо використання природно-ресурсних благ якраз і були зумовлені «другорядністю» вирішення проблем природокористування в спектрі пріоритетів державної економічної політики. Чи не найбільш дестимулюючий вплив на динаміку залучення природних ресурсів у господарський обіг та збереження природного середовища здійснює інституціональна невпорядкованість розвитку природно-ресурсної сфери. В сучасних умовах виникає потреба здійснити комплексну еколого-економічну оцінку території України; розробити та впровадити галузеві схеми збереження та розширеного відтворення природних ресурсів; землевпорядкування території; сформувати водозахисні смуги; впровадити біологічні методи ведення сільського господарства. Окремо віхою виступає прийняття програмного документу

"Порядок денний на 21 сторіччя" на Конференції 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, що містить план дій з природного середовища на межі двадцятого та двадцять першого сторіччя (табл. 1).

Таблиця 1. Роки прийняття законів з збереження природного середовища

Країна	Закон про збереження природного середовища	Закон про збереження водних ресурсів	Закон про контроль за відходами	Закон про збереження атмосферного повітря	Закон про екологічну експертизу
США	1970	1972	1965	1963	1969
Японія	1967	1959	1970	1962	1973
Франція	1976	1964	1975	1974	1976
Німеччина		1957	1972	1974	1975
Швеція	1969	1969	1975	1969	1969
Великобританія	1974	1961	1974	1956	
Україна	1991		1998	1992	1995

В інтегрованому значенні природне середовище включає такі види екологічних зв'язків: природні екологічні системи, не порушені людиною; модифіковані екологічні системи, тобто частково видозмінені у процесі господарської діяльності природні системи; трансформовані екологічні системи, тобто природні системи, повністю перетворені людиною для задоволення економічних потреб [3, 8, 10].

Так, можна зробити помилку, за яку заплатять нащадки дорогою ціною. Взагалі користуючись благами природи, ми маємо зрозуміти, що ми їх взяли не в спадок від предків, а в борг у нащадків. Це принципово, адже нащадкам потрібно передати екологічно чисте природне середовище планети. Критеріальним принципом має стати те, що у природи потрібно брати не те, що потрібно людині для задоволення власних потреб, а те, що реально може дати природа без збитків для себе, для процесу розширеного відтворення природних ресурсів. Чинний фінансово-кредитний механізм недостатньо адаптований до потреб управління природовідтворювальною діяльністю. На нашу думку, на мікрорівні доцільно передбачати визначення потреби у фінансових ресурсах для здійснення заходів щодо розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу, визначення критеріїв вибору альтернативних джерел фінансування екологічних програм і проектів (рис. 1).

Вплив екологічних факторів на національну економіку є визначаючим, адже сфера матеріального виробництва безпосередньо залежить від ресурсної бази, територіального базису та природної сировини, а якість і кількість останніх визначають як можливості, так і межі економічного зростання (рис. 2).

Обмінні процеси між природою та суспільством обумовили вдосконалюю знярядь праці з використання, відтворення та збереження природних ресурсів. Темпи росту можливостей значно перевищують темпи зростання антропогенного тиску на довкілля.

Вступаючи у виробничі відносини, людина виробляє необхідні для забезпечення власної життєдіяльності матеріальні, культурні та духовні блага у вигляді товарів та послуг природного походження. Весь комплекс життєвонеобхідних благ має або пряме природне походження або вторинне чи третинне походження природного характеру. У кінцевому результаті все взято з природи. Отже, процес виробництва доцільно ототожнювати з процесом природокористування. Такий природофільний підхід кардинально визначає форму суспільної діяльності людей. Існуючі підходи в управлінні природокористуванням не забезпечують погодження екологічних цінностей та економічних результатів управління якістю довкілля.

Рис. 1. Фінансові чинники та інструменти розвитку інвайроментального менеджменту

В інвайроментальному менеджменті доцільно виділити такі функціональні блоки: ресурсовикористання; конструктивну трансформацію природних ресурсів з виробничого використання у заповідні території; розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу; збереження (просте відтворення) природних ресурсів; управління якістю довкілля економічними (непрямими) методами; екологічний моніторинг. За сутністю інвайроментальний менеджмент вивчає економічні методи управління природними умовами середовища мешкання людини у паритеті з екологічними та соціальними складовими.

В той же час обмеженість природних ресурсів певною мірою сприяє проблемі протиріччя у відносинах: людина - природа - суспільство. Природне середовище та національна економіка при нинішньому рівні розвитку продуктивних сил не перебувають у гармонічній рівновазі. В сучасних умовах спостерігається тенденція росту індустріального тиску в першій, і особливо другій половині двадцятого сторіччя. Але всі рекорди по антропогенному навантаженню побив початок 21 сторіччя. Науково-технічний прогрес неоднозначне впливає на природу: з однієї сторони, зростає проблема відходів, а з іншої – людина має все могутніші важелі для того щоб привести зовнішнє природне середовище до первісного незайманого стану, гармонізувавши відносини: людина - природа - суспільство (рис. 3).

Важливим є триєдиний підхід в інвайроментальному менеджменті, де економіка, екологія та соціальні наслідки матимуть паритетність при вирішенні виробничих проблем життєдіяльності людини. Необхідно знайти оптимум між потребами людського суспільства і потенціальними можливостями природного середовища. У природи потрібно брати ресурси не у кількості, яка потрібна для задоволення потреб людини, а у тій кількості, яку вона може дати без збитків для свого відновлювального процесу. Одним з дійових економічних засобів виступає екологічне підприємництво (рис. 4.).

Рис. 2. Фактори негативного впливу національної економіки на природне середовище
Джерело: складено за [1]

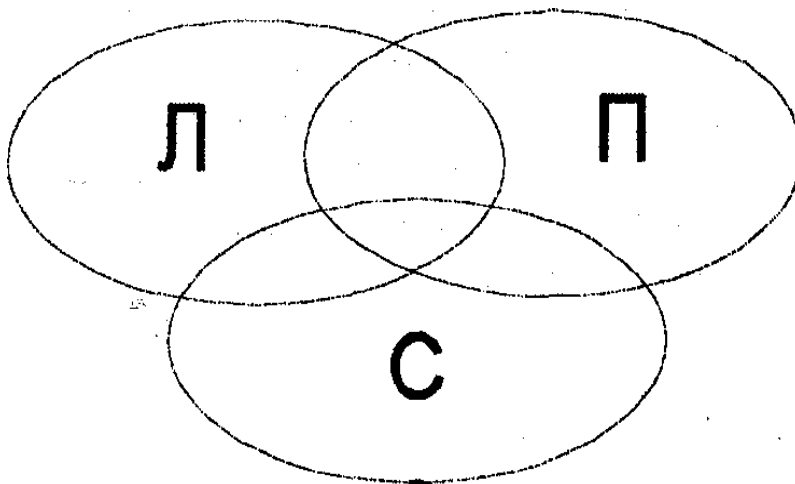

Рис. 3. Схема взаємодії людини, суспільства, природи
Джерело: складено за [10]

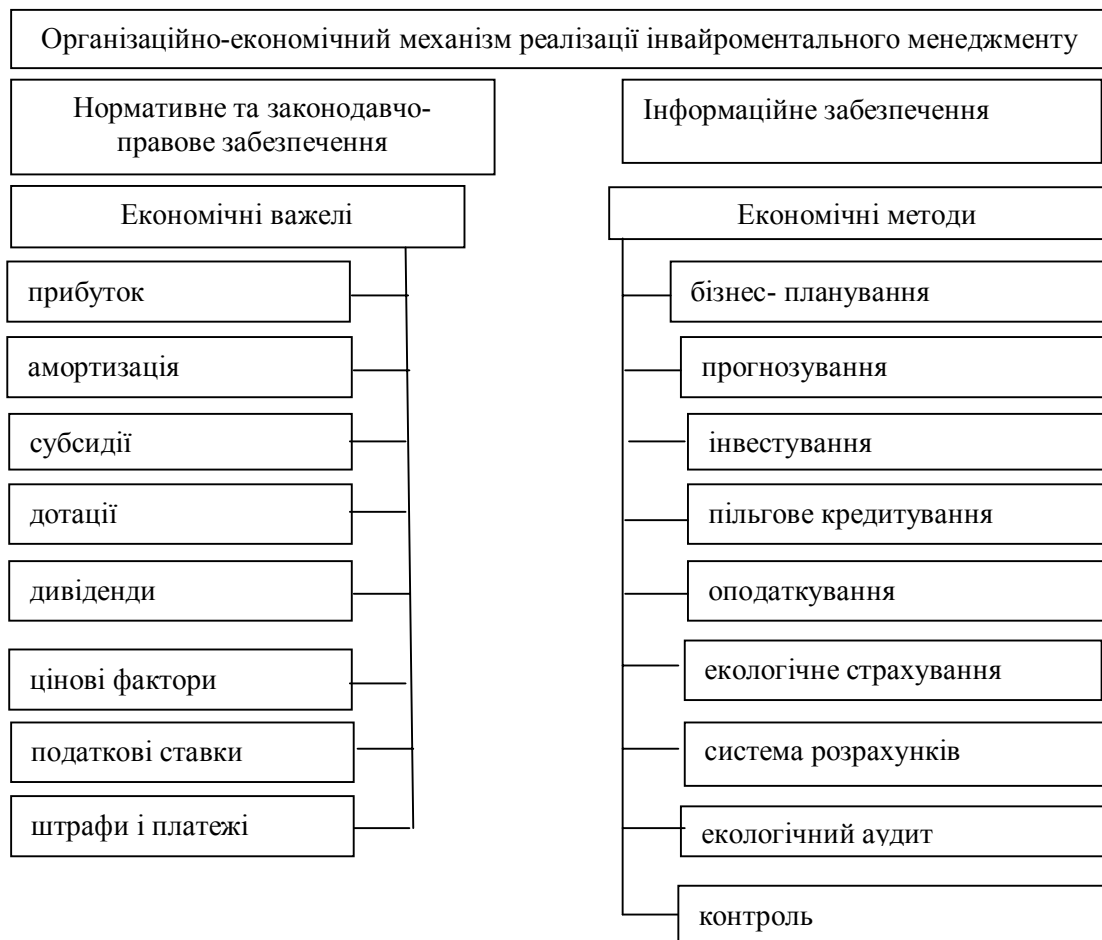

Рис. 4. Складові елементи організаційно-економічного механізму реалізації інвайроментального менеджмента в національній економіці
Джерело: складено за [9]

Об'єктивні економічні закони в результаті взаємодії людського суспільства та природи тісно переплітаються із законами природи, у результаті чого виникають складні економіко-еколого-соціальні відносини, дослідженням яких здійснюється з допомогою методологічного та методичного інструментарію інвайроментального менеджменту [8, 9, 10]. Підприємець чи державне підприємство шляхом екологічного підприємництва, яке неможливе без високопрофесійних менеджерів-екологів, зможе досягти сукупного економіко-екологічного ефекту, який за своєю природою є мультиплікаційним (здорове населення, потреба платити за лікарні і т.д.). По мірі розвитку людського суспільства економіко-екологічні протиріччя загострюються. І при цьому зростає роль інвайроментального менеджменту як інструмента для їх гальмування та розв'язування. Значну роль тут відіграє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, його обласні та регіональні органи аж включно до кожного підприємства і до кожного працівника. В умовах ринкових відносин та цивілізованого підприємництва значно зростає роль та відповідальність спеціалістів-менеджерів екологічного профілю. Особлива роль в ефективності інвайроментального менеджменту відводиться екологічній освіті, культурі та, відповідно, формуванню екологічної свідомості. Одна з основних функцій, яка забезпечує процес управління і включення в нього менеджера - це функція контролю. Як тільки складений план природоохоронних заходів та затверджений для любого з вищевказаних рівнів, то вся діяльність повинна бути направлена на реалізацію. І тут контроль відіграє визначну роль. Інформація – екстремально важливий фактор.

Роль менеджера природного середовища (загального та конкретного спеціаліста) є визначальною у досягненні мультиплікаційного економіко-екологічного ефекту. Капітал, інвестований у природоохоронні заходи, обов'язково дасть економічну віддачу в стратегічному плані: якість продуктів харчування, здоров'я населення [10]. При допомозі вищевказаних економічних методів застосування економічних важелів сприятиме зростанню ефективності інвайроментального менеджменту в галузях національної економіки.

Висновки. Так, в сучасних умовах, виходячи з вище приведених результатів емпіричних та теоретичних досліджень, доцільно у виробничій діяльності орієнтуватися лише розширене відтворення ресурсів докільля з наступним збереженням на якісно новому етапі якісного стану. Проте ми не ставимо розширене відтворення ресурсів як самоціль на перспективу. Ми думаємо, що таке відтворення потрібно здійснювати до так званого «порогу насичення». Зрозуміло, що теоретично такий підхід є цілком можливим. Тобто на основі балансу між простим та розширеним відтворенням на якісно новому етапі ресурсів, ми вважаємо можна досягти гармонічного збалансованого використання природної складової продуктивних сил. На нашу думку, на мікрорівні доцільно передбачати визначення потреби у фінансових ресурсах для здійснення заходів щодо розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу, визначення критеріїв вибору альтернативних джерел фінансування екологічних програм і проектів. Трансформація макроекономіки на екологічні засади визначається рівнем розвитку процесів самофінансування екологічної безпеки на мікрорівні.

Список використаної літератури

1. Ари де Гиус. Живая компания. Санкт Петербург: Стокгольмская школа экономики в Санкт Петербурге. 2004.
2. Аурелио Печчеи. Человеческие качества. М. 1985. 312 с.
3. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: підручник. К.: Кондор, 2010. 465 с.
4. Економіка природокористування та управління природоохоронною діяльністю: монографія / за заг. ред. д.е.н. С. В. Князя. Львів: «Львівська політехніка». 2014. 372 с.
5. Згуровський М.З. Сталий розвиток регіонів України: монографія. К.: НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
6. Капра Фритьоф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем. С англ. Под ред. В. Г. Триниса. К.: София, 2003. 335 с.
7. Ким Чан, Рене Моборн. Стратегия голубого океана. Манн, Иванов і Фербер. 2021. 336 с.
8. Кліменко О. М., Мащенко М. А. Інвайроментальна економіка: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 209 с.
9. Коренюк П. И. Эффективность использования и воспроизводства природно-ресурсного потенциала: финансовые факторы, доминирующие тенденции: монография. Днепропетровск: ДДФА, 2009. 368 с
10. Коренюк П. И. Менеджмент зовнішнього природного середовища. Дніпро: Національна гірничо академія України, 2001. 222 с.
11. Куценко В. Й. Економіка майбутнього – духовна економіка: монографія. Дніпро: ДНУ. 2011. 196 с.
12. Мальтус Т. Р. Опыт о законе народонаселения. Москва: Директ – Медиа, 2014. 204 с.
13. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. / [В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін.] ; за наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 504 с.
14. Черванов И. Г., Островская Е.В. Инвайроментальный менеджмент в канве устойчивого развития и обучения менеджеров организаций. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Екологія.* 2006. С. 85–89.
15. Yanush Klisinski, Petro Korenjuk, Wilior Palamarchuk. Management of recreation of natural resources/- Poland, Legnitsa: Academy of Management, 2004-203 l.

References

- [1] Ari de Gius (2004) *Zhyvaia kompaniia* [A living company]. St. Petersburg: Stockholm School of Economics in St. Petersburg. (in Russian)
- [2] Aurelio Peccei (1985) *Chelovecheskiye kachestva* [Human qualities]. Moscow. (in Russian)
- [3] Danylyshyn B. M., Khvesyk M. A., Golyan V. A. (2010) *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [Economics of environmental management]. K.: Condor. (in Ukrainian)
- [4] Knyazya S. V. (2014) *Ekonomika pryrodokorystuvannia ta upravlinnia pryrodookhoronnoiu diialnistiu: monohrafiia* [Economics of nature use and management of nature protection activities]. Lviv: «Lvivska politekhnik». (in Ukrainian)
- [5] Zgurovsky M.Z. (2009) *Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy* [Sustainable development of the regions of Ukraine]. K.: NTUU «KPI». (in Ukrainian)
- [6] Capra Fritjof (2003) *Pautyna zhyzny. Novoe nauchnoe ponymanye zhyvyykh system* [The web of life. A new scientific understanding of living systems]. K.: Sofia. (in Ukrainian)
- [7] Kim Chan, Renй Mauborn (2021) *Stratehiya holuboho okeana. Mann, Ivanov i Ferber* [Blue ocean strategy. Mann, Ivanov and Ferber].
- [8] Klimenko O. M., Mashchenko M. A. (2015) *Invairomentalna ekonomika: navchalnyi posibnyk* [Environmental economics: study guide]. Kharkiv: HNEU named after S. Kuznetsa. (in Ukrainian)
- [9] Korenyuk P. I. (2009) *Effektivnost yspolzovaniya y vosproyvodstva pryrodno-resursnoho potentsyala: finansovyye faktory, domynuyuiushchye tendentsyy* [Effectiveness of use and reproduction of natural resource potential: financial factors, dominant trends]. Dnipropetrovsk: DDFA (in Ukrainian)
- [10] Korenyuk P.I. (2001) *Menedzhment zovnishnoho pryrodnoho seredovyshcha* [Management of the external natural environment]. Dnipro: National Mining Academy of Ukraine. (in Ukrainian)
- [11] Kutsenko V. Y. (2011) *Ekonomika maibutnoho – dukhovna ekonomika* [Economy of the future - spiritual economy]. Dnipro: DNU. (in Ukrainian)
- [12] Malthus T. R. (2014) *Opyit o zakone narodonaseleniya* [Experiment on the law of population]. Moscow: Direct - Media. (in Russian)
- [13] Kozyuk V., Krysovat A., Saveliev E., etc (2014) *Novyi svitovyi ekonomichnyi poriadok ta hlobalni vyklyky dlia Ukrainy* [The new world economic order and global challenges for Ukraine]. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)
- [14] Chervanov I.G., Ostrovskaya E.V. (2006) *Ynvairomentalnyi menedzhment v kanve ustoichyvoho razvytyia y obucheniya menedzhmerov orhanyzatsyi* [Environmental management in the framework of sustainable development and training of managers of organizations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. Karazina. Serii: Ekolohiia*, 85–89. (in Ukrainian)
- [15] Klisinski Y., Korenjuk P., Palamarchuk W. (2004) *Management of recreation of natural resources/-Poland*, Legnitsa: Academy of Management.